

ks. Lucjan Świto

<https://orcid.org/0000-0002-6392-4599>

UNIwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Małgorzata Tomkiewicz

<https://orcid.org/0000-0001-8854-2928>

UNIwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Czy, kiedy i jak można żądać od duszpasterza ujawnienia informacji uzyskanych przy pełnieniu posługi?

Prawo do prywatności jest jednym z fundamentalnych praw człowieka, chronionym od dawna w wielu systemach prawnych, w tym w prawie polskim. Jest prawem chronionym również przez prawodawcę kościelnego. Wyrazem tej ochrony jest norma kan. 220 KPK, która stanowi: „Nikomui nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada, ani też naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności”¹.

Sam termin „prawo do prywatności” został wprowadzony do dyskursu w przestrzeni publicznej przez prawników amerykańskich Samuela D. Warrena i Louisa D. Brandeis’a w 1890 roku i definiowany był pierwotnie jako „a right to be left alone”². Koncepcja ochrony prawa do prywatności (ang. *right of privacy*) pojawiła się wraz z rozwojem szeroko pojętej koncepcji prawa do osobowości (niem.

¹ Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984 [dalej: KPK]. Cytowanemu przepisowi odpowiada norma kan. 23 kodeksu kanonów Kościołów wschodnich (promulgowanego przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2002).

² S. D. Warren, L. D. Brandeis, *The Right to Privacy*, „Harvard Law Review” 4 (1890) nr 5, s. 193-220.

allegemeines Persönlichkeitsrecht, fr. *droits de la personnalite*)³, postrzeganej jako prawo jednostki do organizowania swojego życia według własnego uznania, w tym jako prawo człowieka do intymności⁴.

Współcześnie prywatność bywa definiowana na wiele sposobów. W ujęciu wąskim jest to stan, w ramach którego człowiek decyduje o zakresie i zasięgu informacji udostępnianych i zakomunikowanych innym osobom. W ujęciu zaś szerokim to stan, w którym człowiek podejmuje decyzje dotyczące swojej osoby bez ingerencji osób trzecich⁵. Prywatność można również zdefiniować jako: 1) prawo do bycia pozostawionym w spokoju; 2) prawo do kontroli informacji na swój temat; 3) prawo dostępu do osoby; 4) autonomię jednostki⁶. Mimo że zakres ochrony prawa do prywatności nie jest definiowany jednoznacznie, nie może budzić wątpliwości, że w ramach prawa do prywatności mieści się także prawo do ochrony intymności praktyk religijnych.

Generalnie każdy sam chroni swoją prywatną sferę życia, starając się, aby była ona wolna i niedostępna dla obcych. Są jednak sytuacje, w których człowiek chce lub wręcz musi powierzyć innym jakieś informacje intymne i wrażliwe ze swojego życia, np. lekarzowi, terapeutę, adwokatowi czy księdzu, słusznie oczekując, iż powierzona sprawa spotka się z dyskrecją. W odniesieniu do informacji udzielanych osobom duchownym w trakcie posługi religijnej pojawia się pytanie, w jakich przypadkach i na ile depozytariusz tej tajemnicy zobowiązany jest do jej zachowania? W jakich sytuacjach – poza sakramentem pokuty – duszpasterz jest zobowiązany do zachowania tajemnicy w sprawach duszpasterskich i czy w świetle obowiązujących regulacji prawnych można żądać od duszpasterza ujawnienia informacji uzyskanych przy pełnieniu tego rodzaju posługi? Czy – ujmując rzecz konkretnie – duszpasterz, będący np. kierownikiem duchowym osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, może być w takiej sprawie przesłuchany w charakterze świadka? Czy w celu pozyskania ewentualnych dowodów przestępstwa organy ścigania mogą dokonać przeszukania, np. w kościele lub kurii, i bez żadnych ograniczeń zatrzymać znalezione tam dokumenty? Czy można wykorzystać procesowo

3 L. Kański, *Prawo do prywatności, nienaruszalności mieszkania i tajemnicy korespondencji*, w: *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Wrocław 1991, s. 321–347.

4 A. Kopff, *Koncepcja praw do intymności i do prywatności życia osobistego*, „*Studia Cywilne*” (1972) nr 20, s. 16.

5 J. Braciak, *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004, s. 130–134.

6 M. Jagielski, *Konstytucjonalizacja ochrony prywatności*, w: *Konstytucjonalizm a doktryny polityczno-prawne. Najnowsze kierunki badań*, red. R. Małajny, Katowice 2008, s. 265.

informacje pozyskane w wyniku niejawnej inwigilacji (telefonicznego podsłuchu) duchownego i osoby, która prosiła o poradę duchową? A czy za nieuprawnione ujawnienie informacji objętych tajemnicą posługi religijnej duszpasterzowi grożą jakieś sankcje prawne? Artykuł poprzez analizę norm prawa kanonicznego i rozwiązań istniejących w prawie polskim stanowi próbę odpowiedzi na te pytania. Zawiera też postulaty *de lege ferenda*.

1. Ochrona tajemnicy duszpasterskiej w prawie kanonicznym

Prawo do poszanowania intymności, w tym intymności praktyk religijnych, objęte jest najszerszą ochroną w odniesieniu do sakramentu spowiedzi. Sakrament ten chroni tajemnica, która należy do materii niezwykle doniosłej w wymiarze religijnym, i która jest już stosunkowo dobrze rozpoznana. Nie rozwijając więc tego wątku, jedynie dla porządku nadmienić można, że zgodnie z prawem kanonicznym jest to tajemnica nienaruszalna, która w sposób bezwzględny zakazuje spowiednikowi ujawnienia, a nawet korzystania z wiadomości uzyskanych w trakcie spowiedzi. Zobowiązuje ona spowiednika do końca życia, nie wyłączając jego sekularyzacji, i trwa nawet po śmierci penitenta (kan. 983 § 1, kan. 984 KPK), a za naruszenie tej tajemnicy w sposób pośredni lub bezpośredni przewidziane są odpowiednie kary kanoniczne (kan. 1388 § 1–2 KPK).

Jednak spowiedź nie jest jedyną – praktykowaną przez wierzących – formą kontaktów o charakterze duchowym, podczas której duchowny wchodzi w posiadanie treści o charakterze intymnym od innych osób. Zarówno rozmowa duszpasterska, wizyta kolędowa czy procesy małżeńskie toczące się w trybunałach kościelnych są źródłem wielu informacji dotyczących życia prywatnego obcych osób, a w niektórych sytuacjach – jak np. podczas kierownictwa duchowego – stopień poufałości i intymności bywa do spowiedzi wręcz zbliżony.

Rodzi się zatem pytanie, czy prawo kanoniczne, oprócz tajemnicy spowiedzi, rozpoznaje również „tajemnicę”, która będzie obejmowała informacje pozyskane przy okazji innych posług duszpasterskich, a którą można by określić „tajemnicą duszpasterską”?

1.1. Tajemnica w rozumieniu: *sub sigillum* i *sub secreto*

Kodeks Jana Pawła II nigdzie tajemnicy duszpasterskiej nie definiuje i nie reguluje jej *expressis verbis*. Nawiązując do „tajemnicy” jako ograniczeniu dostępu do informacji osobom nieuprawnionym, używa dwóch terminów: *sigillum* (*sub sigillo*, dosł. pod pieczęcią) oraz *secretum* (*sub secreto*, dosł. w tajemnicy). To pierwsze pojęcie odnosi się wyłącznie do wspomnianej już tajemnicy sakramentalnej spowiedzi (*sacramentale sigillum*), do której zobowiązany jest wyłącznie spowiednik (kan. 983 § 1 KPK), i to pod sankcją bardzo wysokiej kary (kan. 1388 § 1 KPK). Natomiast pojęcie *secretum* pojawia się częściej, zobowiązując zarówno duchownych, jak i świeckich, do zachowania tajemnicy, między innymi:

- tłumacza oraz osoby postronne co do informacji uzyskanych ze spowiedzi (kan. 983 § 2);
- uczestników małżeństwa tajnego o jego zawarciu (kan. 1131 n. 2 KPK);
- wyższych przełożonych zakonnych co do dodatkowych informacji pozyskanych o kandydatach do nowicjatu (kan. 645 § 4 KPK);
- biskupów diecezjalnych odnośnie do zasięgniętej opinii o życiu, obyczajach i studiach duchownych, których zamierzają inkardynować (kan. 269 n. 2 KPK);
- biskupów diecezjalnych co do składanych do Stolicy Apostolskiej listy kandydatów do biskupstwa (kan. 377 § 2 KPK) oraz co do sporządzonego wykazu rządców diecezją na wypadek *sedes impedita* (kan. 413 KPK);
- wszystkich co do opiniowanych kandydatów do biskupstwa (kan. 377 § 3 KPK);
- duchownych co do istotnych spraw, w których (przy sprawowaniu władzy rządzenia) udzielali zgody lub rady w organach kolegialnych (kan. 127 § 3 KPK);
- pracowników kurii odnośnie do spraw urzędowych (kan. 471 n. 2 KPK);
- sędziów i pomocników sądu w procesach karnych (kan. 1455 § 1) oraz w procesach spornych, jeśli z powodu ujawnienia aktu procesowego może wyniknąć dla stron szkoda (jest to tzw. tajemnica urzędowa *vel* zawodowa – *secretum officii*, kan. 1455 § 1);
- sędziów odnośnie do dyskusji przed wydaniem wyroku (kan. 1455 § 2, kan. 1609 § 2 KPK) oraz świadków, biegłych, strony, adwokatów i pełnomocników, jeśli z powodu rozpowszechniania akt lub dowodów, zagrożona byłaby sława innych lub mogłaby powstać przyczyna nieporozumień lub zgorszenia, względnie inna tego rodzaju niedogodność (kan. 1455 § 3 KPK).

Pomimo tego, że ustawodawca kościelny nie posługuje się wprost terminem tajemnicy duszpasterskiej, nie oznacza to, że nie dostrzega potrzeby ochrony tego

rodzaju tajemnicy. Normą, która statuuje obowiązek ochrony tajemnicy duszpasterskiej, jest – jak się wydaje – właśnie przywołany na wstępie kan. 220 KPK.

1.2. Zakres podmiotowy i przedmiotowy tajemnicy duszpasterskiej

Mówiąc o tajemnicy duszpasterskiej, nie sposób nie zapytać również, czy tajemnica ta dotyczy tylko osób duchownych i czy nie należy rozciągnąć jej również na inne osoby, których statut jest zbliżony do osób duchownych i możliwy do zweryfikowania, np. „osoby zakonne”, którym to terminem posługuje się ustawodawca polski.

Wydaje się, że w odniesieniu do osób zakonnych należy odpowiedzieć twierdząco. W żeńskich zgromadzeniach życia konsekrowanego powszechną przecież praktyką jest prowadzenie kierownictwa duchowego. Natomiast wysoce dyskusyjne jest to, czy takie pojmowanie tajemnicy duszpasterskiej należałoby odnosić również do świeckich kierowników duchowych, zwłaszcza tych, którzy działają bez jakiegokolwiek misji kanonicznej.

Jeśli chodzi o zakres przedmiotowy, to należy mocno podkreślić, że w tajemnicy duszpasterskiej nie chodzi o ochronę określonej grupy osób (np. księży), ale o ochronę poufności tego, co w tajemnicy tej się mieści. Zarówno osoby zobowiązane do tajemnicy duszpasterskiej, jak i ich „klienci”, winni mieć gwarantowane prawo do dyskrecji co do wszelkich informacji związanych z posługą religijną. Powinno być objęte tajemnicą nawet to, czego posługa dotyczyła i czy w ogóle miała miejsce. To bowiem, czy ktoś np. korzysta z pomocy kierownika duchowego, jeździ na rekolekcje czy przyjmuje kolędę, nie powinno być przedmiotem informacji ogólnodostępnych, gdyż godzi w prawo do prywatności praktyk religijnych.

Od strony formalnej ochrona wspomnianej intymności – w ujęciu tajemnicy duszpasterskiej – zawiera więc dwa aspekty, na które składają się:

- 1) ochrona informacji, przekazanych w formie ustnej podczas pełnienia posługi religijnej;
- 2) ochrona dokumentów (lub innych nośników) związanych z pełnieniem posługi religijnej, które zapis takich informacji zawierają.

1.3. Działalność procesowa – ograniczenia proceduralne

Mówiąc o tajemnicy duszpasterskiej, należy zwrócić też uwagę na szeroko pojęty kontekst dotyczący działalności procesowej trybunałów kościelnych. W działalności tej warto jedynie zasygnalizować (ze względu na ramy zakreślone formą

publikacji) obowiązek dyskrecji, jaki spoczywa na adwokatach kościelnych oraz innych pracownikach sądu i kurii, którzy wykonują jakieś czynności w procesowe.

Tajemnica duszpasterska obejmuje również ochronę gromadzonych dokumentów procesowych, nierzadko objętych klauzulą poufności papieskiej (*sub secreto Pontificio*).

Zgodnie z art. 104 § 1 instrukcji procesowej *Dignitas connubii*⁷ zadaniem adwokata jest ochrona praw strony procesowej, obrona procesowa oraz zachowanie tajemnicy urzędowej. W pewnych przypadkach⁸ sędzia może też uzależnić okazanie dokumentów adwokatowi od złożenia przez niego przysięgi lub przyrzeczenia zachowania tajemnicy.

Istotnym ograniczeniem w zdobyciu dowodów w procesach małżeńskich jest wyjęcie spod obowiązku zeznań tych świadków, którzy są zobowiązani do zachowania tajemnicy urzędowej lub zawodowej. W kodeksie Jana Pawła II wyliczony został katalog tychże osób. Są nimi: duchowni, w odniesieniu do tego, co im przekazano z racji sprawowania świętej posługi, urzędnicy państwowi, lekarze, położne, adwokaci, notariusze i inni zobowiązani do zachowania tajemnicy urzędowej także z racji udzielania porady w zakresie spraw objętych tą tajemnicą (kan. 1548 § 2, n. 1 KPK). W tych przypadkach sędzia kościelny nie może nakazać złożenia zeznań wyżej wymienionym osobom, one z kolei muszą same rozstrzygnąć, czy w danej sytuacji tajemnica ich wiąże i czy muszą korzystać z prawa do odmowy zeznań⁹.

1.4. Sankcje w prawie kanonicznym

Kodeks Jana Pawła II nie przewiduje wprost żadnej sankcji za naruszenie tajemnicy duszpasterskiej. Wspomina jedynie, że każdy za naruszenie czyjegoś dobrego imienia winien być ukarany sprawiedliwą karą, nie wyłączając cenzury (kan. 1390 § 2 KPK), oraz przewiduje karę pozbawienia urzędu dla sędziów i pomocników sądu za złamanie tajemnicy urzędowej (kan. 1457 KPK). Dodatkowo ustawodawca

7 Pontificium Consilium de Legum Textibus, Istruzione *Dignitas connubii* sulle norme da osservare nei tribunali ecclesiastici nelle cause matrimoniali, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005.

8 „Jeśli sędzia utrzymuje, że dla uniknięcia najbardziej poważnych niebezpieczeństw jakiegoś aktu nie należy ujawniać stronom, taki dokument może być przejrany przez adwokatów stron, po uprzednim złożeniu przysięgi lub przyrzeczenia zachowania tajemnicy” (Pontificium Consilium de Legum Textibus, Istruzione *Dignitas connubii*, art. 234, tłum. własne).

9 R. Sztymiler, *Proces sporny*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 5, *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 123–315.

kościelny stanowi, że w procesach kościelnych świadek jest zwolniony z obowiązku udzielenia odpowiedzi oraz przedkładania dokumentów, jeśli prowadziłyby to do ujawnienia tajemnicy spowiedzi lub urzędowej, tak kościelnej, jak i świeckiej (kan. 1546, kan. 1548, kan. 1550 KPK). Za popełnienie przestępstw związanych z wykonywaniem urzędu adwokata (kan. 1489 KPK, kan. 1470 § 2 KPK, kan. 1521 KPK) oraz sprzeniewierzenie się urzędowi i niewłaściwe wykonywanie swoich zadań (art. 110–111 DC) adwokaci kościelni ponoszą odpowiedzialność karną, dyscyplinarną i cywilną, określoną w stosownych przepisach kodeksowych.

2. Ochrona tajemnicy duszpasterskiej w prawie polskim

Ochrona poufności informacji z zakresu sfery duchowej człowieka realizowana jest w prawie polskim przede wszystkim w formule zakazów dowodowych dotyczących tajemnicy spowiedzi. Zakazy tego rodzaju występują zarówno w procesie karnym (art. 178 pkt 2 k.p.k.¹⁰), postępowaniu cywilnym (art. 261 § 2 k.p.c.¹¹), administracyjnym (art. 83 § 2 k.p.a.¹²), jak i w czynnościach dotyczących kontroli operacyjnej (m.in. tzw. podsłuchów – art. 15 f pkt 1 ustawy o Policji¹³).

Ustawodawca polski nie „rozpoznaje” jednak „tajemnicy duszpasterskiej” i terminem tym nie posługuje się w żadnym akcie normatywnym, podobnie jak nie operuje pojęciem „tajemnicy posługi religijnej”. Rozpoznaje natomiast tajemnicę zawodową oraz inne tajemnice prawnie chronione i w odniesieniu do nich przewiduje określone środki ochrony.

Aby zatem odpowiedzieć na pytanie, czy tajemnica duszpasterska lub tajemnica posługi religijnej jest w prawie polskim tajemnicą chronioną, należy ustalić, czy nie przynależy ona do którejś z tajemnic wskazanych wyżej.

Dla porządku trzeba zaznaczyć, że „tajemnica zawodowa” nie jest pojęciem tożsamym z „tajemnicą prawnie chronioną”, gdyż w prawie polskim można wyróżnić tajemnice prawnie chronione niebędące wprost tajemnicą zawodową. W tym drugim przypadku chodzi o sytuacje, gdy konkretny przepis prawa zakreśla ramy

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.

¹¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.

¹² Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. Nr 30, poz. 168, z późn. zm.

¹³ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. Nr 30, poz. 179, z późn. zm.

tajemnicy prawnie chronionej, ale nie odnosi obowiązku jej zachowania do konkretnej osoby albo do instytucji państwowej, samorządowej, organizacji społecznej, czy też podmiotu gospodarczego. Do tajemnic prawnie chronionych niebędących tajemnicą zawodową należą np. tajemnica przedsiębiorstwa¹⁴, tajemnica statystyczna¹⁵ czy tajemnica negocjacji¹⁶. Ustawodawca wyróżnia również specyficzny rodzaj tajemnicy związany z tzw. ochroną informacji niejawnych. Zgodnie z art. 1 ustawy o ochronie informacji niejawnych¹⁷ informacją niejawną jest informacja, której nieuprawnione ujawnienie spowodowałoby lub mogłoby spowodować szkody dla Rzeczypospolitej Polskiej albo byłoby z punktu widzenia jej interesów niekorzystne.

Mając na uwadze powyższe kryteria, trzeba stwierdzić, że tajemnica posługi religijnej nie należy do tajemnicy prawnie chronionej, gdyż obowiązek jej ochrony nie wynika z żadnego konkretnego przepisu, jak również nie przynależy do informacji niejawnych w rozumieniu wskazanym wyżej. To natomiast, czy tajemnica duszpasterska należy do tajemnic zawodowych, wymaga rozpatrzenia, w jaki sposób ustawodawca polski postrzega samą tajemnicę zawodową.

2.1. „Tajemnica duszpasterska” a tajemnice zawodowe

Zgodnie z art. 180 § 1 k.p.k. osoby zobowiązane do zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji mogą odmówić zeznać co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba że sąd lub prokurator dla dobra wymiaru sprawiedliwości zwolni te osoby z obowiązku zachowania tajemnicy, jeżeli ustawy szczególne nie stanowią inaczej. W myśl natomiast art. 180 § 2 k.p.k. osoby obowiązane do zachowania tajemnicy adwokackiej (a także tajemnicy notarialnej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej, dziennikarskiej lub statystycznej) mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. Z powyższego wynika zatem, że osobom zobowiązanym do zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu ustawodawca przyznaje – w zakresie okoliczności, na które rozciąga się

¹⁴ Zob. art. 11 ust. 3 Ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, Dz.U. Nr 47, poz. 211, z późn. zm.

¹⁵ Zob. art. 10 Ustawy z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań, Dz.U. Nr 47, poz. 277.

¹⁶ Zob. art. 721 § 1 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.

¹⁷ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. Nr 182, poz. 1228.

ten obowiązek – prawo do odmowy zeznań, zaś pięć wskazanych w art. 180 § 2 k.p.k. tajemnic zawodowych (tzn. adwokacką, notarialną, radcy prawnego, lekarską i dziennikarską) objął ochroną jeszcze silniejszą, a mianowicie zakazem przesłuchania niezależnym od woli świadka¹⁸.

Tajemnica zawodowa chroniona jest również w przepisach dotyczących kontroli operacyjnej¹⁹. Ustawa o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw²⁰ w art. 19 ust. 15f pkt 2 wprowadziła jednoznaczną regulację, że jeżeli w wyniku stosowania kontroli operacyjnej pozyskane zostaną materiały, które mogą zawierać m.in. informacje stanowiące tajemnice związane z wykonywaniem zawodu lub funkcji, o których mowa w art. 180 § 2 k.p.k., służby zobowiązane są przekazać takie materiały prokuratorowi, a ten niezwłocznie przekazuje je sądowi, który zarządził kontrolę lub wyraził na nią zgodę. O tym, czy materiały zawierają informacje stanowiące wskazaną tajemnicę, rozstrzyga wówczas sąd i sąd też podejmuje decyzję, czy zachodzą przesłanki uzasadniające ewentualne wykorzystanie tych materiałów w postępowaniu, tj. czy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. Sąd zarządza również niezwłoczne niszczenie materiałów, jeśli ich wykorzystanie w postępowaniu karnym jest niedopuszczalne (art. 19 ust. 15h).

Wskazanemu wyżej zakazowi dowodowemu w postępowaniu karnym towarzyszą rozwiązania zawarte w pozostałych ustawach proceduralnych, tj. w procedurze administracyjnej i cywilnej. Norma art. 83 § 2 k.p.a.²¹ przewiduje dla świadka

¹⁸ Zob. Z. Gostyński, *Tajemnica dziennikarska a obowiązek składania zeznań w procesie karnym*, Warszawa 1997, s. 113; P. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004, s. 156.

¹⁹ Kontrola operacyjna polega na: 1) uzyskiwaniu i utrwalaniu treści rozmów prowadzonych przy użyciu środków technicznych w tym za pomocą sieci telekomunikacyjnych; 2) uzyskiwaniu i utrwalaniu obrazu lub dźwięku osób z pomieszczeń, środków transportu lub miejsc innych niż miejsca publiczne; 3) uzyskiwaniu i utrwalaniu treści korespondencji, w tym korespondencji prowadzonej za pomocą środków komunikacji elektronicznej; 4) uzyskiwaniu i utrwalaniu danych zawartych w informatycznych nośnikach danych, telekomunikacyjnych urządzeniach końcowych, systemach informatycznych i teleinformatycznych; 5) uzyskiwaniu dostępu i kontroli zawartości przesyłek (zob. art. 19 ust. 6 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).

²⁰ Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 147; ustawa nowelizująca weszła w życie 7 lutego 2016 roku.

²¹ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. Nr 30, poz. 168, z późn. zm. W literaturze przedmiotu zauważa się, że organ administracyjny nie może zwolnić osoby związanej tajemnicą zawodową z obowiązku zachowania tej tajemnicy. Może natomiast przesłuchać taką osobę na okoliczności objęte tą tajemnicą, jeżeli osoba ta nie zasłania się tajemnicą

możliwość odmowy odpowiedzi na pytania, jeżeli odpowiedź na nie wiązałaby się z naruszeniem obowiązku zachowania prawnie chronionej tajemnicy zawodowej. Z kolei art. 261 § 2 k.p.c.²² pozwala świadkowi odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, gdyby zeznanie miało być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Na mocy art. 248 ust. 2 k.p.c. uprawnienie to rozciąga się na prawo odmowy przedstawienia sądowi dokumentu, którego ujawnienie powodowałoby naruszenie istotnej tajemnicy zawodowej.

Z pozorów wydawać by się mogło, że tajemnica duszpasterska mieści się w kategorii tajemnic zawodowych. Za możliwością takiej interpretacji zdaje się przemawiać fakt, iż ustawodawca polski nie sformułował żadnej legalnej definicji „tajemnicy zawodowej”. Według zaś definicji doktrynalnej „tajemnica zawodowa istnieje, gdy wiadomość nią objęta została uzyskana przez osobę reprezentującą określony zawód, z tytułu wykonywania którego było możliwe wejście w posiadanie cudzej tajemnicy czy sekretu”²³, co zdaje się przystawać w pełni do tajemnicy duszpasterskiej. Na takie stanowisko może wskazywać również umiejscowienie duchownych, przez ministra pracy i polityki społecznej, wśród specjalistów z dziedzin społecznych i religijnych w „Klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy” stanowiącym załącznik do rozporządzenia w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Do specjalistów z dziedzin społecznych i religijnych zalicza się duchownych: religii możeszowej, religii muzułmańskiej, wyznania prawosławnego, wyznania rzymskokatolickiego, wyznań ewangelickich, a także zakonników i pozostałych duchownych oraz osoby konsekrowane²⁴. W literaturze przedmiotu również spotkać można pogląd

i zeznania chce złożyć. W świetle powyższego nie brak głosów, iż tajemnica zawodowa ma wymiar etyczny, gdyż skorzystanie z możliwości zasłonięcia się jej treścią ustawodawca pozostawia samemu świadkowi. Zob. Z. Kmiecik, *Zakres udostępniania akt sprawy w postępowaniu administracyjnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2 (2008), s. 95–107. W doktrynie podnosi się również, że organ prowadzący postępowanie nie ma prawnych możliwości wskazania zasadności lub niezasadności odmowy odpowiedzi na pytanie. Świadek odmawiający odpowiedzi na pytanie obowiązany jest podać podstawę prawną korzystania z tego prawa, nie podając uzasadnienia przesłanek istnienia tego prawa. Zob. B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 395.

²² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.

²³ Zob. M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 489; P. Sowiński, *Prawo świadka*, s. 147.

²⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. poz. 1145.

wskazujący na dopuszczalność postrzegania posługi duszpasterskiej w kategoriach wykonywania zawodu²⁵.

Problem jednak w tym, że w doktrynie zarówno karnistycznej²⁶, cywilistycznej²⁷, jak i administracyjnej²⁸, wypracowanej na gruncie art. 180 k.p.k., art. 261 k.p.c. i art. 83 k.p.a. zdecydowanie przeważa utrwalony od lat pogląd, że omawiany obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej musi wynikać z przepisów ustawowych²⁹.

Kodeks Jana Pawła II statusu ustawy nie ma. Ustawodawca polski traktuje wprawdzie prawo kanoniczne jako „prawo”, a nie tylko zespół norm o charakterze etycznym czy moralnym (o czym świadczą jednoznacznie zapisy w szeregu aktów ustawodawczych³⁰), jednakże nie zmienia to faktu, że prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego nie przynależy do określonych w art. 87 Konstytucji RP³¹ źródeł prawa i nie ma mocy powszechnie obowiązującej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Może ono wywoływać skutki w polskim porządku prawnym jedynie wówczas, gdy zezwala na to prawo państwowe (aktem rangi ustawowej), i tylko w zakresie objętym tym zezwoleniem. Zakazów dowodowych, które w odniesieniu do duszpasterza występują w prawie kanonicznym, żadna z ustaw obowiązujących w Polsce nie recypuje.

Tajemnica duszpasterska nie jest też w żaden sposób chroniona w kontroli operacyjnej. Żaden z obowiązujących przepisów nie zakazuje Policji ani innym

W rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. z 2014 r. Nr 265, poz. 2644) duchowni sklasyfikowani zostali jako odrębna grupa, w której dokonano następującego podziału: duchowni chrześcijańscy (wyznania prawosławnego, wyznania rzymskokatolickiego, wyznania ewangelickiego, pozostali duchowni chrześcijańscy), duchowni niechrześcijańscy (religii mojżeszowej, religii muzułmańskiej, pozostali duchowni niechrześcijańscy), zakonnicy.

25 B. Pieron, *Tajemnica zawodowa (duszpasterska) duchownego*, „Annales Canonici” 12 (2016) s. 137.

26 K. Łojewski, *Instytucja odmowy zeznań w polskim prawie karnym*, Warszawa 1970, s. 151; P. Sowiński, *Prawo świadka*, s. 166.

27 Zob. m.in. T. Demendecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 643.

28 Zob. P. Przybysz, *Kodeks postępowania administracyjnego*, Warszawa 2014, s. 198.

29 Chociaż zdarza się, że obowiązek zawodowej dyskrecji może mieć swe źródło również w przepisach rozporządzenia, np. § 21 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych, Dz.U. Nr 37, poz. 331.

30 Zob. np. art. 2, art. 15 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 54) czy art. 4 ust. 2, art. 5, art. 8 ust. 2, art. 14, art. 16 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318), czy też treść odwołania zawartego w preambule do tego Konkordatu.

31 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483.

służbom nie tylko niejawnego inwigilowania osób duchownych w trakcie pełnionych przez nich posług, ale i gromadzenia oraz procesowego wykorzystywania materiałów z takiej inwigilacji pozyskanych (za wyjątkiem tych, zawierających tajemnicę spowiedzi). Tylko wówczas, jeśli osoba inwigilowana miałaby jednocześnie status adwokata świeckiego lub radcy prawnego, a pozyskane materiały mogły zawierać informacje związane z udzielaniem pomocy prawnej (art. 180 § 2 k.p.k.), możliwość wykorzystania takich materiałów podlegałaby sądowej weryfikacji, ze względu na regulację zawartą w przywołanym wcześniej art. 19 ust. 15f pkt 2 ustawy o Policji.

Na marginesie należy zauważyć, że w aktualnym stanie prawnym, wprowadzonym ustawą o zmianie ustawy kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw³², nawet jeśli do procesu karnego przeniknęłyby – bez wspomnianej weryfikacji sądu – materiały zawierające informacje objęte tajemnicą zawodową, to takich dowodów nie można obecnie odrzucić. Zmieniony tą ustawą art. 168a k.p.k. w swym brzmieniu obowiązującym od 15 kwietnia 2016 roku stanowi bowiem, że dowodu nie można uznać za niedopuszczalny wyłącznie na tej podstawie, że został uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k.³³, chyba że dowód został uzyskany w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności. Jeśli więc funkcjonariusz publiczny w związku z pozyskiwaniem dowodu nie dopuści się zabójstwa, umyślnego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności, to każdy z uzyskanych przez niego dowodów może być wykorzystany w sprawie. Nawet dowody zawierające informacje pochodzące z podsłuchów ewidentnie wadliwych, np. podsłuchów instalowanych w wyniku popełnienia przez funkcjonariuszy przestępstw innych niż wymienione wyżej, czy też stosowanych bez jakiegokolwiek zgody sądów, stanowią obecnie pełnoprawny materiał dowodowy i nie mogą być z tego powodu zdyskredytowane w procesie. Sąd rozpoznający sprawę może wprawdzie podjąć próbę odrzucenia tego rodzaju dowodu poprzez bezpośrednie zastosowanie art. 54 Konstytucji RP, jednakże w obecnym stanie prawnym taka możliwość wydaje się wysoce dyskusyjna³⁴.

³² Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 437.

³³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm. [dalej: k.k.].

³⁴ Przepis art. 54 Konstytucji RP stanowi, iż każdy ma prawo żądać m.in. usunięcia informacji zebranych w sposób sprzeczny z ustawą oraz w art. 8 ust. 2 tego aktu, który stanowi, że przepisy

2.2. Problematyka ochrony dokumentów zawierających tajemnicę duszpasterską

Zgodnie z art. 217 § 1 k.p.k. rzeczy mogące stanowić dowód w sprawie lub podlegające zajęciu w celu zabezpieczenia kar majątkowych, środków karnych o charakterze majątkowym albo roszczeń o naprawienie szkody należy wydać na żądanie sądu lub prokuratora, a w wypadku niecierpiącym zwłoki – także na żądanie Policji lub innego uprawnionego organu. Osobę mającą rzecz podlegającą wydaniu wzywa się do wydania jej dobrowolnie (art. 217 § 2 k.p.k.), a w razie odmowy dobrowolnego wydania rzeczy można przeprowadzić jej odebranie (art. 217 § 5 k.p.k.).

W przypadku przeszukania pomieszczenia lub miejsca zamkniętego należącego do instytucji państwowej lub samorządowej organ prowadzący czynność ma obowiązek zawiadomienia o zamiarze dokonania przeszukania kierownika tej jednostki, jego zastępcę albo organ nadrzędny, a następnie dopuścić te osoby do udziału w przeszukaniu (art. 222 § 1 k.p.k.). Przeszukanie pomieszczenia zajętego przez wojsko może nastąpić jedynie w obecności dowódcy lub osoby przez niego wyznaczonej (art. 222 § 2 k.p.k.).

Jeśli osoby, od których żąda się wydania dokumentów lub wobec których dokonuje się przeszukania, oświadczą, że wskazane dokumenty zawierają tajemnicę państwową, służbową, zawodową, czy też mają charakter osobisty, prowadzący przeszukanie zabezpiecza takie dokumenty w opieczętowanym opakowaniu i bez zapoznawania się z ich treścią przekazuje je organowi prowadzącemu postępowanie. Taki sam sposób postępowania dotyczy ujawnionej w trakcie czynności dokumentacji psychiatrycznej (art. 225 § 1 i 4 k.p.k.).

Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że sama Konstytucja stanowi inaczej. Na możliwość bezpośredniego stosowania przez sądy przepisów Konstytucji, jako bezpośredniej podstawy rozstrzygnięć w sprawach indywidualnych, zwracał uwagę Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu z dnia 22 marca 2000 r., wskazując, że w świetle art. 8 ust. 2 Konstytucji „nie tylko nie ma przeszkód dla bezpośredniego stosowania konstytucji przez sądy, ale też uznać należy, że sądy powinny sięgać do tego bezpośredniego stosowania w tych wszystkich sytuacjach, gdy jest to potrzebne i możliwe”. Wbrew pozorom jednak, rozwiązanie to nie jest w pełni bezproblemowe. Bezpośrednie stosowanie Konstytucji nie może bowiem, jak zauważył to Trybunał Konstytucyjny również w cytowanym orzeczeniu, prowadzić do pomijania obowiązujących regulacji ustawowych ani też „nie może być rozumiane jako możliwość orzekania na podstawie Konstytucji zamiast orzekania na podstawie ustawy” (P 12/98, OTK Nr 2/2000, poz.67). Jeśli więc od 15 kwietnia 2016 r. kwestia eliminacji dowodów jest materią uregulowaną w ustawie, to można mieć wątpliwość, czy sądy faktycznie mają podstawę, aby oceniając dopuszczalność omawianych dowodów, stosować Konstytucję zamiast przepisy kodeksu prawa karnego.

Odnosząc powyższe uwagi do problematyki tajemnicy duszpasterskiej, przede wszystkim należy stwierdzić, że wskazane przepisy dotyczące odebrania przedmiotu i przeszukania nie przewidują norm, które zabraniałyby dokonywania tego rodzaju czynności w pomieszczeniach należących do wspólnot konfesyjnych. Jedynymi obiektami w Rzeczypospolitej Polskiej, których taki zakaz dotyczy, są lokale i budynki organów Unii Europejskich, co wynika z art. 1 protokołu (nr 7) w sprawie przywilejów i immunitetów Unii Europejskiej³⁵, oraz – jak przyjmuje się w doktrynie – biura krajowe eurodeputowanych³⁶. Co istotne przy tym, obiekty sakralne oraz inne pomieszczenia kościelne oraz należące do wspólnot wyznaniowych nie tylko nie są wyjęte spod działania przepisów dotyczących przeszukania, ale nie korzystają nawet z takich regulacji, jaką mają chociażby instytucje państwowe, samorządowe czy należące do wojska, a dokumentacja kościelna nie jest chroniona chociażby tak, jak chroniona jest jakakolwiek dokumentacja zawierająca tajemnicę zawodową czy dokumentacja lekarska. W odniesieniu do dokumentów zawierających tajemnicę duszpasterską nie istnieją żadne zakazy dowodowe, a ich pozyskanie w wyniku żądania wydania lub przeszukania nie jest obwarowane żadnymi ograniczeniami. Tego rodzaju dokumenty nie mają statusu dokumentów zawierających informacje objęte tajemnicą państwową, służbową, zawodową lub inną chronioną ustawą, o których mowa w art. 225 § 1 k.p.k., bowiem tajemnica duszpasterska – jak wskazano wyżej – do żadnej z kategorii wymienionych tajemnic nie przynależy.

Regulacja określona w art. 225 § 1 k.p.k. polegająca na tym, że zatrzymane pisma lub dokumenty dostarcza się prokuratorowi lub sądowi w opieczętowanym opakowaniu, bez ich odczytania, może mieć w pewnym zakresie zastosowanie również w odniesieniu do wspólnot konfesyjnych, ale tylko wówczas, gdy osoba, u której dokonano zatrzymania, lub u której przeprowadza się przeszukanie, oświadczy, że zabezpieczone pisma mają charakter osobisty.

Wszystkie inne pisma, a więc np. urzędowe dokumenty kościelne czy też urzędowe dokumenty należące do związków wyznaniowych, nie mając statusu dokumentów zawierających wskazane, ustawowo uznane tajemnice, ani też nie będąc dokumentami o charakterze osobistym, nie korzystają z żadnej ochrony³⁷.

³⁵ 7. Protokół w sprawie przywilejów i immunitetów Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 310 z 16.12.2004 r., s. 261–266.

³⁶ M. Tomkiewicz, *Czynności przeszukania w pomieszczeniach kościołów i związków wyznaniowych. Zatrzymanie dokumentów i innych rzeczy*, „Annales Canonici” 14 (2018) nr 1, s. 123–146.

³⁷ M. Tomkiewicz, *Czynności przeszukania*, s. 139.

2.3. Konsekwencje ujawnienia tajemnicy posługi religijnej w prawie polskim

Zgodnie z art. 266 § 1 k.k. każdy, kto wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch.

Wobec tego, że – jak wskazano wyżej – żadna z obowiązujących ustaw nie statuuje obowiązku zachowania tajemnicy duszpasterskiej (tajemnicy posługi religijnej), naruszenie tego rodzaju tajemnicy nie będzie naruszeniem przepisów ustawy. Pojawia się jednak pytanie, czy duszpasterz naruszający tajemnicę, którą pozyskał w związku z pełnioną posługą, nie narusza obowiązku dyskrecji wynikającego z przyjętego zobowiązania.

W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że w art. 266 § 1 k.k. ustawodawca objął penalizacją ujawnienie tajemnicy nie tylko ustawowej, ale i umownej, przy czym owo zobowiązanie umowne do zachowania dyskrecji nie musi być w umowie zwerbalizowane wprost³⁸. Zgodnie bowiem z art. 56 k.c. czynność prawna wywołuje skutki nie tylko w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Przyjmuje się również, że obowiązek zachowania dyskrecji może wynikać z norm etyki wiążącej przedstawicieli danej profesji³⁹, i to bez względu na to, czy normy te zostały ujęte w formie pisanych kodeksów deontologicznych, czy też funkcjonują jedynie jako normy niepisane⁴⁰. Jeżeli obowiązek zachowania tajemnicy ma źródło w etyce, to staje się on elementem umowy o świadczenie usługi i może być uznany za obowiązek zachowania tajemnicy wynikający z przyjętego zobowiązania, a to oznacza, że mieści się w zakresie penalizacji art. 266 § 1 k.k.⁴¹

Z powyższego wynika zatem, że duszpasterz w przypadku ujawnienia tajemnicy związanej z wykonywaną posługą może być pociągnięty do odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa z art. 266 § 1 k.k., przy czym odpowiedzialność

³⁸ E. Plebanek, M. Rusinek, *Ujawnienie tajemnicy zawodowej w procesie karnym a odpowiedzialność karna*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” (2007) nr 1, s. 77.

³⁹ E. Plebanek, M. Rusinek, *Ujawnienie tajemnicy*, s. 77.

⁴⁰ E. Plebanek, M. Rusinek, *Ujawnienie tajemnicy*, s. 76 i literatura tam przywołana.

⁴¹ E. Plebanek, M. Rusinek, *Ujawnienie tajemnicy*, s. 76.

duszpasterza wynikać będzie w takim przypadku nie z naruszenia obowiązku ustawowego, lecz z naruszenia norm etycznych będących elementem przyjętego zobowiązania.

Powyższa konkluzja wskazuje na istnienie swoistego paradoksu: duszpasterz nie może w postępowaniu przed organami ścigania czy przed sądami państwowymi uchylić się od złożenia zeznań lub odpowiedzi na pytania, powołując się na tajemnicę duszpasterską (gdyż ta nie ma statusu tajemnicy zawodowej), natomiast za naruszenie tej tajemnicy (rozumianej jako ujawnienie informacji powziętej w związku z wykonywaną działalnością społeczną) może ponieść odpowiedzialność karną określoną w art. 266 k.k.

Wnioski

Udzielając odpowiedzi na pytania postawione we Wstępie, w tym na pytanie tytułowe, przede wszystkim należy stwierdzić, że ani prawo kanoniczne, ani prawo polskie nie rozpoznaje *expressis verbis* tajemnicy duszpasterskiej. O ile jednak prawo kanoniczne zawiera regulacje, które ograniczają możliwości żądania od duszpasterza udzielenia informacji, które uzyskał przy pełnieniu posługi religijnej (poza sakramentem spowiedzi), o tyle prawo polskie takich mechanizmów nie przewiduje.

W prawie polskim nie ma żadnego przepisu, który statuowałby ochronę tajemnicy posługi religijnej (tajemnicę duszpasterską) i wprowadzał jakiegokolwiek zakazy lub ograniczenia dowodowe dotyczące rozmów, porad duchowych czy kierownictwa duchowego, które spowiedzią nie są. Oznacza to, że duchowny będący kierownikiem duchownym lub adwokatem kościelnym udzielającym np. pomocy prawnej w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, w przypadku powołania go na świadka w postępowaniu przed sądem powszechnym lub administracyjnym (np. w sprawie o pedofilię, znęcanie się, zniesławienie, eksmisję itd.) nie ma żadnej możliwości od uchylenia się od ujawnienia w tym postępowaniu informacji, które powziął w trakcie świadczony posługi.

Taki stan rzeczy wskazuje na istnienie poważnej luki prawnej zagrażającej wolności sumienia i wyznania głównie osób deklarujących swoją przynależność do kościołów i innych związków wyznaniowych, w których praktykuje się posługi religijne o stopniu intymności zbliżonym do sakramentu spowiedzi. Przesłuchanie w charakterze świadka osoby duchownej na okoliczności dotyczące informacji uzyskanych w trakcie tego rodzaju posługi jest jawnym pogwałceniem owych

wolności. W taki sam sposób należałoby ocenić również ewentualne zatrzymanie przez organ procesowy materiałów zawierających informacje objęte tajemnicą duszpasterską (np. listów czy pamiętników przekazanych przez penitenta kierownikowi duchowemu).

Istniejący stan rzeczy, z uwagi na brak pełnej regulacji prawnej, wymaga *de lege ferenda* zmiany ustawodawczej. Zmiana ta, jak się wydaje, mogłaby polegać na uznaniu tajemnicy duszpasterskiej za *sui generis* tajemnicę zawodową i na objęciu jej taką ochroną, jaką mają tajemnice zawodowe. Ochronę taką można byłoby zamieścić w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁴² poprzez wprowadzenie zapisu, że tajemnica duszpasterska obejmuje wszelkie informacje, jakie osoba duchowna oraz zakonna uzyskała w związku z udzielaniem posługi religijnej. W odniesieniu do samego pojęcia „posługa religijna” zauważyć należy, że termin ten nie jest definiowany na gruncie prawa kanonicznego. W prawie polskim również nie jest on definiowany ustawowo, jednak jest terminem ustawowym, który występuje w kilkudziesięciu aktach prawnych prawa polskiego⁴³.

Postulowaną zmianę można byłoby wprowadzić poprzez nowelizację art. 12 wymienionej ustawy i nadanie tej normie następującej treści:

„Art. 12 [Duchowni, osoby zakonne] 1. Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Są oni w ramach obowiązujących przepisów ustaw zwolnieni z obowiązków niemożliwych do pogodzenia z pełnieniem funkcji duchownego lub osoby zakonnej. *Osoby te zobowiązane są do zachowania tajemnicy duszpasterskiej, która obejmuje wszelkie informacje uzyskane w związku z udzielaniem posługi religijnej*”.

⁴² Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz.U. Nr 29, poz. 155.

⁴³ Termin „posługa religijna” występuje m.in. w: art. 106 kodeksu karnego wykonawczego; rozporządzeniu w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych; art. 31 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w RP; art. 16 ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w RP; art. 19 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP; art. 27 ustawy o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (analogicznie u adwentystów, zielonoświątkowców, mariawitów); art. 45 ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne; art. 415 ustawy o cudzoziemcach; art. 66a ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich; art. 19 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

W ramach uwag *de lege ferenda* należałoby postulować także wprowadzenie do procedury karnej (k.p.k.) oraz do reguł postępowania w sprawach o wykroczenia (k.p.w.) takich zapisów, które mogłyby chronić obiekty należące do kościołów i innych związków wyznaniowych przed nadmierną ingerencją władzy państwowej, a tym samym respektować wyrażoną m.in. w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP zasadę autonomii i niezależności w stosunkach między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Ochroną tą należałoby objąć również dokumenty zawierające tajemnicę duszpasterską, w sposób przynajmniej zbliżony do ochrony, jaką objęte są dokumenty zawierające tajemnicę obrończą lub tajemnicę zawodową.

Powyższe postulaty wydają się uzasadnione, jeśli zważy się, że już pod rządami kodeksu postępowania karnego z 1928 roku dostrzegano, iż występujący w polskiej procedurze karnej bezwzględny zakaz dowodowy odnoszący się jedynie do faktów uzyskanych przez duchownego na spowiedzi nie daje należytej rękojmi poszanowania swobody praktyk religijnych. W ówczesnej doktrynie karnistycznej wyraźnie kwestionowano trafność ograniczenia zakazu dowodowego jedynie do faktów, które powierzono duchownemu na spowiedzi, z pominięciem faktów, o których duchowny dowiedział się w związku z wykonywaniem innej pracy duszpasterskiej.

Warto również odnotować, że na gruncie prawa świeckiego tajemnicę duszpasterską od dawna chronią już ustawy karno-procesowe wielu państw, m.in. prawo austriackie, niemieckie, prawo kantonu Zurych, Aargau, Solothurn i kantonu Lucerna. Dla przykładu można wskazać, że przepisy procedury austriackiej wprost stanowią, iż „nie wolno przesłuchiwać w charakterze świadków – przy ogólnej nieważności ich zeznań – duchownych co do tego, co im powierzono w czasie spowiedzi albo poza nią, w sytuacji zobowiązującej osobę duchowną do ścisłej tajemnicy”⁴⁴.

44 Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 176.

ABSTRACT

Can, when and how can a priest be required to disclose information obtained while performing his ministry?

The article deals with the issue of the so-called pastoral secrecy in canon law and in Polish law and contains an attempt to answer a number of questions that arise in this matter. The fundamental question is whether, apart from the secrecy of confession, both legal orders mentioned recognize and protect the secrecy that includes information obtained while performing other religious services. In what situations can a pastor be required to disclose information obtained while performing pastoral ministry and what is the scope of responsibility of the depositary of this secret in the event of unauthorized disclosure? Can a priest who is, for example, the spiritual director of a person suspected of committing a crime, be questioned as a witness in such a case, and can the law enforcement authorities, in order to obtain possible evidence of a crime, conduct a search, e.g. in a church or curia, and retain documents there without any restrictions found? Can information obtained as a result of secret surveillance (telephone tapping) of a clergyman and a person who asked for spiritual advice be used in the process? Based on the analysis of applicable legal regulations, the article presents *de lege ferenda* postulates.

Keywords: professional secret, official secret, pastoral secret, religious service

ABSTRAKT

Czy, kiedy i jak można żądać od duszpasterza ujawnienia informacji uzyskanych przy pełnieniu posługi?

Artykuł dotyczy problematyki tzw. tajemnicy duszpasterskiej w prawie kanonicznym oraz w prawie polskim i zawiera próbę odpowiedzi na szereg pytań, które pojawiają się w tej materii. Pytaniem zasadniczym jest, czy oprócz tajemnicy spowiedzi, oba wymienione porządki prawne rozpoznają i chronią tajemnicę, która obejmuje informacje pozyskane przy pełnieniu innych posług religijnych. W jakich sytuacjach można żądać od duszpasterza ujawnienia informacji uzyskanych przy pełnieniu posługi duszpasterskiej i jaki jest zakres odpowiedzialności depozytariusza tej tajemnicy w przypadku nieuprawnionego jej ujawnienia? Czy duszpasterz będący np. kierownikiem duchowym osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa może być w takiej sprawie przesłuchany w charakterze świadka i czy w celu pozyskania ewentualnych dowodów przestępstwa organy ścigania mogą dokonać przeszukania, np. w kościele lub kurii, i bez żadnych ograniczeń zatrzymać znalezione

tam dokumenty? Czy można wykorzystać procesowo informacje pozyskane w wyniku niejawniej inwigilacji (telefonicznego podsłuchu) duchownego i osoby, która prosiła o poradę duchową? W oparciu o analizę obowiązujących regulacji prawnych, artykuł prezentuje postulaty *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: tajemnica zawodowa, tajemnica urzędowa, tajemnica duszpasterska, posługa religijna

BIBLIOGRAFIA

1. Adamiak B., Borkowski J., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2011.
2. Braciak J., *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004.
3. Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Mozgawa M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
4. Gostyński Z., *Tajemnica dziennikarska a obowiązek składania zeznań w procesie karnym*, Warszawa 1997.
5. Jagielski M., *Konstytucjonalizacja ochrony prywatności*, w: *Konstytucjonalizm a doktryny polityczno-prawne. Najnowsze kierunki badań*, red. R. Małajny, Katowice 2008.
6. Kański L., *Prawo do prywatności, nienaruszalności mieszkania, i tajemnicy korespondencji*, w: *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Wrocław 1991, s. 321–347.
7. *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich*, promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2002.
8. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. naukowa A. Jakubecki, Warszawa 2014.
9. *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
10. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.
11. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483.
12. Kopff A., *Koncepcja praw do intymności i do prywatności życia osobistego*, „Studia Cywilne” (1972) nr 20, s. 16–35.
13. Kwiatkowski Z., *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005.

14. Łojewski K., *Instytucja odmowy zeznań w polskim prawie karnym*, Warszawa 1970.
15. Pieron B., *Tajemnica zawodowa (duszpasterska) duchownego*, „Annales Canonici” 12 (2016), s. 131–153.
16. Plebanek E., Rusinek M., *Ujawnienie tajemnicy zawodowej w procesie karnym a odpowiedzialność karna*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” (2007) nr 1, s. 73–99.
17. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Istruzione Dignitas connubii sulle norme da osservarsi nei tribunali ecclesiastici nelle cause matrimoniali*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005.
18. 7. Protokół w sprawie przywilejów i immunitetów Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 310 z 16.12.2004 r., s. 261–266.
19. Przybysz P., *Kodeks postępowania administracyjnego*, Warszawa 2014.
20. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych, Dz.U. Nr 37, poz. 331.
21. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. z 2014 r. poz. 1145.
22. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. z 2014 r. Nr 265, poz. 2644.
23. Sowiński P., *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004.
24. Szytchmiller R., *Proces sporny*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 5: *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 123–315.
25. Tomkiewicz M., *Czynności przeszukania w pomieszczeniach kościołów i związków wyznaniowych. Zatrzymanie dokumentów i innych rzeczy*, „Annales Canonici” 14 (2018) nr 1, s. 123–146.
26. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. Nr 30, poz. 168, z późn. zm.
27. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.
28. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.
29. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz.U. Nr 29, poz. 155.

30. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. Nr 29, poz. 54.
31. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 1990, Nr 30, poz. 179, z późn. zm.
32. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, Dz.U. Nr 47, poz. 211, z późn. zm.
33. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.
34. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.
35. Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań, Dz.U. Nr 47, poz. 277.
36. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. Nr 182, poz. 1228.
37. Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 147.
38. Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r. poz. 437.
39. Warren S. D., Brandeis L. D., *The Right to Privacy*, „Harvard Law Review” 4 (1890) nr 5, s. 193–220.